Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τρίτο τμήμα)

της 15ης Ιουνίου 2017*

«Προδικαστική παραπομπή — Προστασία των οικονομικών συμφερόντων της Ευρωπαϊκής Ένωσης — Κανονισμός (ΕΚ, Ευρατόμ) 2988/95 — Άρθρο 3, παράγραφος 1 — Χρηματοδότηση από το Ταμείο Συνοχής — Έργο για την εγκατάσταση περιφερειακού συστήματος διαχειρίσεως αποβλήτων — Παρατυπίες — Έννοια του "πολυετούς προγράμματος"– Τελική ολοκλήρωση του πολυετούς προγράμματος — Προθεσμία παραγραφής»

Στην υπόθεση C-436/15,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas (Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο της Λιθουανίας) με απόφαση της 10ης Ιουλίου 2015, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 10 Αυγούστου 2015, στο πλαίσιο της δίκης

Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos Aplinkos projektų valdymo agentūra

κατά

«Alytaus regiono atliekų tvarkymo centras» UAB

παρισταμένων των:

Lietuvos Respublikos finansų ministerija,

«Skirnuva» UAB,

«Parama» UAB,

«Alkesta» UAB,

«Dzūkijos statyba» UAB,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τρίτο τμήμα),

συγκείμενο από τους L. Bay Larsen, πρόεδρο τμήματος, M. Βηλαρά (εισηγητή), J. Malenovský, M. Safjan και D. Šváby, δικαστές,

γενική εισαγγελέας: E. Sharpston

γραμματέας: R. Schiano, διοικητικός υπάλληλος,

* Γλώσσα διαδικασίας: η λιθουανική

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 7ης Σεπτεμβρίου 2016,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

— η Λιθουανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την D. Stepanienė και τον D. Kriaučiūnas,

— η Ελληνική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις Σ. Παπαϊωάννου και Σ. Χαριτάκη,

— η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τις J. Jokubauskaitė και D. Recchia καθώς και από τον J. Baquero Cruz,

αφού άκουσε τη γενική εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις της κατά τη συνεδρίαση της 19ης Ιανουαρίου 2017,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 3, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΚ, Ευρατόμ) 2988/95 του Συμβουλίου, της 18ης Δεκεμβρίου 1995, σχετικά με την προστασία των οικονομικών συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΕΕ 1995, L 312, σ. 1).

2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ της Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos Aplinkos projektų valdymo agentūra (Υπηρεσίας Διαχειρίσεως Περιβαλλοντικών Έργων του Υπουργείου Περιβάλλοντος της Λιθουανίας) (στο εξής: υπηρεσία διαχειρίσεως) και του Alytaus regiono atliekų tvarkymo centras UAB (κέντρου διαχειρίσεως αποβλήτων της περιφέρειας Alytus, Λιθουανία, στο εξής: δικαιούχος επιχείρηση) με αντικείμενο την επιστροφή από τη δεύτερη μέρους των πόρων που έλαβε από το Ταμείο Συνοχής.

Το νομικό πλαίσιο

Ο κανονισμός 2988/95

3 Σύμφωνα με την τρίτη αιτιολογική σκέψη του κανονισμού 2988/95:

«[…] έχει […] μεγάλη σημασία η καταπολέμηση των πράξεων σε βάρος των οικονομικών συμφερόντων [της Ένωσης] σε όλους τους τομείς».

4 Το άρθρο 1 του κανονισμού 2988/95 ορίζει τα εξής:

«1. Για την προστασία των οικονομικών συμφερόντων [της Ευρωπαϊκής Ένωσης] θεσπίζονται γενικοί κανόνες σχετικά με ομοιογενείς ελέγχους, καθώς και με διοικητικά μέτρα και κυρώσεις για τις παρατυπίες βάσει του [δικαίου της Ένωσης].

2. Παρατυπία συνιστά κάθε παράβαση διάταξης του κοινοτικού δικαίου που προκύπτει από πράξη ή παράλειψη ενός οικονομικού φορέα, με πραγματικό ή ενδεχόμενο αποτέλεσμα να ζημιωθεί ο γενικός προϋπολογισμός των Κοινοτήτων ή προϋπολογισμός διαχειριζόμενος από τις Κοινότητες, είτε με τη μείωση ή ματαίωση εσόδων που προέρχονται από ίδιους πόρους που εισπράττονται απευθείας για λογαριασμό της Κοινότητας, είτε με αδικαιολόγητη δαπάνη.»

5 Το άρθρο 3, παράγραφος 1, του εν λόγω κανονισμού προβλέπει τα εξής:

«Η προθεσμία παραγραφής της δίωξης είναι τετραετής από τη διάπραξη της παρατυπίας που ορίζεται στο άρθρο 1, παράγραφος 1. Ωστόσο, οι τομεακοί κανόνες μπορούν να προβλέπουν μικρότερη προθεσμία, η οποία δεν μπορεί να είναι μικρότερη των τριών ετών.

Για τις διαρκείς ή επαναλαμβανόμενες παρατυπίες, η παραγραφή τρέχει από την ημέρα που έπαυσε η παρατυπία. Για τα πολυετή προγράμματα η προθεσμία παραγραφής συνεχίζεται σε κάθε περίπτωση ως την τελική ολοκλήρωση του προγράμματος.

Η παραγραφή της δίωξης διακόπτεται από κάθε πράξη που φέρεται εις γνώσιν του ενδιαφερόμενου, προέρχεται από την αρμόδια αρχή και αποσκοπεί στη διερεύνηση ή τη δίωξη της παρατυπίας. Η προθεσμία παραγραφής αρχίζει και πάλι να τρέχει μετά από κάθε διακοπή της.

Εντούτοις, η παραγραφή επέρχεται το αργότερο κατά τη λήξη χρονικού διαστήματος ίσου τουλάχιστον του διπλασίου της προθεσμίας παραγραφής, εφόσον η αρμόδια αρχή δεν έχει επιβάλει κάποια κύρωση, εκτός από τις περιπτώσεις που η διοικητική διαδικασία ανεστάλη σύμφωνα με το άρθρο 6 παράγραφος 1».

6 Το άρθρο 4, παράγραφος 1, του εν λόγω κανονισμού προβλέπει τα εξής:

«Κάθε παρατυπία συνεπάγεται, κατά γενικό κανόνα, την αφαίρεση του αδικαιολογήτως αποκτηθέντος οφέλους:

— με την υποχρέωση καταβολής των οφειλομένων ή επιστροφής των αδικαιολογήτως εισπραχθέντων ποσών,

[…]».

Το κανονιστικό πλαίσιο σχετικά με το Ταμείο Συνοχής

Ο κανονισμός (ΕΚ) 1164/94

7 Το άρθρο 1, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΚ) 1164/94 του Συμβουλίου, της 16ης Μαΐου 1994, για την ίδρυση του ταμείου συνοχής (ΕΕ 1994, L 130, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΚ) 1264/1999 του Συμβουλίου, της 21ης Ιουνίου 1999 (ΕΕ 1999, L 161, σ. 57), και με τον κανονισμό (ΕΚ) 1265/1999 του Συμβουλίου, της 21ης Ιουνίου 1999 (ΕΕ 1999, L 161, σ. 62), καθώς και με την Πράξη περί των όρων προσχωρήσεως της Τσεχικής Δημοκρατίας, της Δημοκρατίας της Εσθονίας, της Κυπριακής Δημοκρατίας, της Δημοκρατίας της Λετονίας, της Δημοκρατίας της Λιθουανίας, της Δημοκρατίας της Ουγγαρίας, της Δημοκρατίας της Μάλτας, της Δημοκρατίας της Πολωνίας, της Δημοκρατίας της Σλοβενίας και της Σλοβακικής Δημοκρατίας και των προσαρμογών των Συνθηκών επί των οποίων βασίζεται η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ 2003, L 236, σ. 33) (στο εξής: κανονισμός 1164/94), συστήνει Ταμείο Συνοχής, το οποίο καλείται στον εν λόγω κανονισμό το «Ταμείο».

8 Το άρθρο 1, παράγραφος 3, του κανονισμού 1164/94 προβλέπει τα εξής:

«Το ταμείο μπορεί να συμβάλει στη χρηματοδότηση:

— έργων

ή

— ανεξαρτήτων από τεχνική και χρηματοδοτική άποψη σταδίων έργου,

ή

— ομάδων έργων που συνδέονται με μια ορατή στρατηγική και σχηματίζουν ένα συνεκτικό σύνολο.»

9 Το άρθρο 3, παράγραφος 1, του κανονισμού 1164/94 απαριθμεί τις «επιλέξιμες δράσεις» στο πλαίσιο του Ταμείου Συνοχής ως εξής:

«Το ταμείο μπορεί να παρέχει ενίσχυση για τα ακόλουθα έργα:

— περιβαλλοντικά έργα που συμβάλλουν στην επίτευξη των στόχων του άρθρου 130Ρ της συνθήκης [άρθρο 191 ΣΛΕΕ] […]

[…]».

10 Κατά το άρθρο 4 του ίδιου κανονισμού, οι προβλεπόμενοι προς ανάληψη διαθέσιμοι πόροι για τη Λιθουανία έπρεπε να χορηγηθούν για το διάστημα 2004 έως 2006.

11 Το άρθρο 10 του κανονισμού 1164/94 προβλέπει κανόνες για την έγκριση των έργων ως εξής:

«1. Τα έργα τα οποία πρόκειται να χρηματοδοτηθούν από το ταμείο εγκρίνονται από την Επιτροπή σε συμφωνία με το δικαιούχο κράτος μέλος.

[…]

3. Οι αιτήσεις ενίσχυσης για έργα δυνάμει του άρθρου 3 παράγραφος 1 υποβάλλονται από το δικαιούχο κράτος μέλος. Τα έργα, συμπεριλαμβανομένων των ομάδων συναφών έργων, πρέπει να είναι ικανοποιητικής κλίμακας, ώστε να έχουν σημαντική επίπτωση στους τομείς της προστασίας του περιβάλλοντος […]

4. Οι αιτήσεις περιλαμβάνουν τα ακόλουθα στοιχεία: τον αρμόδιο για την εκτέλεση οργανισμό […]

[…]

6. […] η Επιτροπή αποφασίζει για τη χορήγηση ενίσχυσης από το ταμείο, εφόσον πληρούνται οι προβλεπόμενοι στο παρόν άρθρο όροι, κατά κανόνα εντός τριών μηνών από την ημερομηνία παραλαβής της αιτήσεως. Οι αποφάσεις της Επιτροπής για την έγκριση των έργων, σταδίων έργων ή ομάδων συναφών έργων καθορίζουν το ποσό της χρηματοδοτικής στήριξης, το σχέδιο χρηματοδότησης, καθώς επίσης και όλες τις διατάξεις και τις προϋποθέσεις που είναι απαραίτητες για την υλοποίηση των έργων.

7. Τα ουσιώδη στοιχεία των αποφάσεων της Επιτροπής δημοσιεύονται στην *Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*.»

12 Το άρθρο 12, παράγραφος 1, του κανονισμού 1164/94, με τίτλο «Δημοσιονομικός έλεγχος», προβλέπει τα εξής:

«Με την επιφύλαξη της ευθύνης της Επιτροπής για την εφαρμογή του κοινοτικού προϋπολογισμού, τα κράτη μέλη αναλαμβάνουν κατά πρώτο λόγο την ευθύνη για τον δημοσιονομικό έλεγχο των έργων. Προς τούτο, τα κράτη μέλη λαμβάνουν μεταξύ άλλων τα ακόλουθα μέτρα:

[…]

δ) πιστοποιούν ότι οι δηλώσεις δαπανών που υποβάλλονται στην Επιτροπή είναι ακριβείς, εγγυώνται δε ότι προκύπτουν από την εφαρμογή λογιστικών συστημάτων βάσει δικαιολογητικών που επιδέχονται επαλήθευση·

ε) προλαμβάνουν και εντοπίζουν τις παρατυπίες, τις ανακοινώνουν στην Επιτροπή σύμφωνα με τους κανόνες, τηρούν δε την Επιτροπή ενήμερη όσον αφορά την εξέλιξη των διοικητικών και νομικών διαδικασιών. Στο πλαίσιο αυτό, τα κράτη μέλη και η Επιτροπή λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα ώστε να διασφαλίσουν ότι οι ανταλλασσόμενες πληροφορίες παραμένουν εμπιστευτικές·

στ) υποβάλλουν στην Επιτροπή, κατά την περάτωση κάθε έργου, σταδίου έργου ή ομάδας έργων, δήλωση προσώπου ή υπηρεσίας λειτουργικά ανεξάρτητου ή ανεξάρτητης από την ορισθείσα αρχή. Στη δήλωση, παρατίθεται σύνοψη των πορισμάτων των ελέγχων που διεξήχθησαν κατά τα προηγούμενα έτη και κρίνεται η εγκυρότητα της αίτησης πληρωμής του υπολοίπου, καθώς και η νομιμότητα και η κανονικότητα των δαπανών που καλύπτονται από το οριστικό πιστοποιητικό. Τα κράτη μέλη επισυνάπτουν στην εν λόγω δήλωση τη γνώμη τους, εφόσον το κρίνουν απαραίτητο·

ζ) συνεργάζονται με την Επιτροπή, για να εξασφαλίζεται ότι η χρησιμοποίηση των κοινοτικών κονδυλίων είναι σύμφωνη με τις αρχές της χρηστής δημοσιονομικής διαχείρισης·

η) ανακτούν τα ποσά που ενδεχομένως έχουν απωλεσθεί λόγω παρατυπιών τις οποίες διαπιστώνουν, χρεώνοντας, ανάλογα με την περίπτωση, τόκους υπερημερίας.»

13 Το άρθρο 16α, παράγραφος 1, του κανονισμού 1164/94, με τίτλο «Ειδικές διατάξεις για μετά την προσχώρηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση νέου κράτους μέλους το οποίο έχει ωφεληθεί προενταξιακής ενίσχυσης δυνάμει του μέσου προενταξιακών διαρθρωτικών πολιτικών (ISPA)», προβλέπει τα εξής:

«Τα μέτρα τα οποία, κατά την ημερομηνία προσχώρησης της […] Λιθουανίας, […] αποτελούσαν αντικείμενο αποφάσεων της Επιτροπής περί ενίσχυσης δυνάμει του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1267/99 [του Συμβουλίου, της 21ης Ιουνίου 1999,] για τη θέσπιση μέσου προενταξιακών διαρθρωτικών πολιτικών [(ΕΕ 1999, L 161, σ. 73),] και η εφαρμογή των οποίων δεν θα έχει ολοκληρωθεί κατά την ημερομηνία αυτή, θεωρούνται ως εγκριθέντα από την Επιτροπή. Εκτός αν ορίζεται άλλως στις παραγράφους 2 έως 5, οι διατάξεις που διέπουν την εφαρμογή των μέτρων τα οποία εγκρίνονται σύμφωνα με τον παρόντα κανονισμό, ισχύουν για τα μέτρα αυτά.»

14 Οι διατάξεις για την εφαρμογή του κανονισμού 1164/94 περιλαμβάνονται στο παράρτημα ΙΙ αυτού στο οποίο παραπέμπει το άρθρο 15 του ίδιου κανονισμού (στο εξής: Παράρτημα ΙΙ).

15 Το άρθρο Γ του Παραρτήματος ΙΙ, το οποίο αφορά τις αναλήψεις υποχρεώσεων από τον προϋπολογισμό, προβλέπει τα εξής:

«1. Οι αναλήψεις υποχρεώσεων από τον προϋπολογισμό πραγματοποιούνται με βάση τις αποφάσεις της Επιτροπής, με τις οποίες εγκρίνονται οι συγκεκριμένες δράσεις (έργο, στάδιο έργου, ομάδα έργων, μελέτη ή μέτρο τεχνικής υποστήριξης). Ισχύουν για περίοδο, η διάρκεια της οποίας εξαρτάται από τη φύση και τους ειδικούς όρους εφαρμογής της δράσης.

[…]

4. Οι λεπτομέρειες για την ανάληψη υποχρέωσης καθορίζονται στις αποφάσεις της Επιτροπής για την έγκριση των σχετικών δράσεων.

[…]»

16 Το άρθρο Δ του Παραρτήματος ΙΙ, ρυθμίζει τον τρόπο πληρωμής της χρηματοδοτικής συνδρομής ως ακολούθως:

«1. Η πληρωμή της χρηματοδοτικής συνδρομής πραγματοποιείται σύμφωνα με τις αναλήψεις υποχρεώσεων από τον προϋπολογισμό και απευθύνεται στην αρχή ή τον οργανισμό που έχει ορισθεί γι' αυτό τον σκοπό στην αίτηση που έχει υποβάλει το ενδιαφερόμενο δικαιούχο κράτος μέλος. Η πληρωμή μπορεί να έχει είτε τη μορφή προκαταβολών είτε τη μορφή ενδιάμεσων καταβολών ή εξόφλησης του υπολοίπου, για τις πραγματοποιηθείσες δαπάνες. Οι ενδιάμεσες πληρωμές ή οι πληρωμές του υπολοίπου αφορούν δαπάνες που έχουν όντως καταβληθεί και δικαιολογούνται με εξοφλημένα τιμολόγια ή λογιστικά στοιχεία ισοδύναμης αποδεικτικής αξίας.

2. Οι πληρωμές πραγματοποιούνται ως εξής:

[…]

δ) η πληρωμή του τελικού υπολοίπου της κοινοτικής συνδρομής που υπολογίζεται με βάση τις δαπάνες που έχουν πιστοποιηθεί και όντως καταβληθεί, πραγματοποιείται εάν:

— το έργο, το στάδιο έργου ή η ομάδα έργων υλοποιήθηκε σύμφωνα με τους στόχους του,

— η αρχή ή ο οργανισμός που έχει ορισθεί, όπως αναφέρεται στην παράγραφο 1, έχει υποβάλει στην Επιτροπή αίτηση πληρωμής εντός έξι μηνών από την καταληκτική ημερομηνία για την ολοκλήρωση των εργασιών και των δαπανών, που αναφέρεται στην απόφαση χορήγησης συνδρομής για το έργο, το στάδιο έργου ή την ομάδα έργων,

— έχει υποβληθεί στην Επιτροπή η τελική έκθεση που αναφέρεται στο άρθρο ΣΤ, παράγραφος 4,

— το κράτος μέλος έχει αποστείλει στην Επιτροπή βεβαίωση με την οποία πιστοποιείται ότι τα στοιχεία που περιλαμβάνονται στην αίτηση πληρωμής και την έκθεση είναι ακριβή,

— το κράτος μέλος αποστέλλει στην Επιτροπή τη δήλωση που αναφέρεται στο άρθρο 12, παράγραφος 1,

— έχουν εφαρμοσθεί όλα τα μέτρα πληροφόρησης και δημοσιότητας, τα οποία έχουν εκπονηθεί από την Επιτροπή, κατ' εφαρμογή του άρθρου 14, παράγραφος 3.

3. Εάν η τελική έκθεση που προβλέπεται στην παράγραφο 2 δεν υποβληθεί στην Επιτροπή εντός 18 μηνών από την τελική ημερομηνία που αναφέρεται στην απόφαση χορήγησης της συνδρομής για την ολοκλήρωση των εργασιών και των πληρωμών, ακυρώνεται το μέρος της συνδρομής που αντιστοιχεί στο εναπομένον υπόλοιπο του έργου.

[…]

5. Οι πληρωμές πραγματοποιούνται στην αρχή ή τον οργανισμό που ορίζει το κράτος μέλος και τούτο, κατά γενικό κανόνα, δύο μήνες, το αργότερο, από την παραλαβή αποδεκτής αίτησης πληρωμής, εφόσον υπάρχουν διαθέσιμα κονδύλια του προϋπολογισμού.

[…]

7. Η Επιτροπή θεσπίζει κοινούς κανόνες επιλεξιμότητας των δαπανών.»

17 Το άρθρο ΣΤ, παράγραφος 4, του Παραρτήματος ΙΙ προβλέπει τα εξής:

«Για κάθε έργο, η αρχή ή ο οργανισμός που ορίζεται γι' αυτόν τον σκοπό από το κράτος μέλος αποστέλλει στην Επιτροπή, εντός τριών μηνών από το τέλος κάθε πλήρους έτους εκτέλεσης, έκθεση για την πρόοδο που έχει σημειωθεί. Τελική έκθεση αποστέλλεται στην Επιτροπή εντός έξι μηνών από την αποπεράτωση του έργου ή ενός σταδίου του έργου.

[…]»

Ο κανονισμός 1267/1999

18 Το άρθρο 1, παράγραφος 1, του κανονισμού 1267/1999 προβλέπει τα εξής:

«Θεσπίζεται το μέσο προενταξιακών διαρθρωτικών πολιτικών, στο εξής καλούμενο "ISPA".

Το ISPA παρέχει βοήθεια για να συμβάλει στην προπαρασκευή για την προσχώρηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση των ακόλουθων υποψήφιων χωρών: […], Λιθουανία, […] που αναφέρονται στο εξής ως "δικαιούχοι χώρες", […] όσον αφορά τις πολιτικές για το περιβάλλον […] σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος κανονισμού.»

19 Κατά το άρθρο 2, παράγραφοι 1 και 2, του κανονισμού 1267/1999, τα επιλέξιμα μέτρα στο πλαίσιο του ISPA ορίζονται ως ακολούθως:

«1. Η κοινοτική βοήθεια, η οποία χρηματοδοτείται στο πλαίσιο του ISPA, περιλαμβάνει έργα, στάδια έργων που είναι από τεχνική και οικονομική άποψη ανεξάρτητα, ομάδες έργων ή προγράμματα έργων στους τομείς του περιβάλλοντος […] συλλογικά καλούμενα στο εξής "μέτρα". […]

2. Η Κοινότητα παρέχει συνδρομή μέσω του ISPA, βάσει των στόχων που αναφέρονται στο άρθρο 1, για τα ακόλουθα μέτρα:

α) περιβαλλοντικά μέτρα που δίνουν τη δυνατότητα στις δικαιούχους χώρες να συμμορφωθούν με τις απαιτήσεις του κοινοτικού δικαίου για το περιβάλλον και με τους στόχους των εταιρικών σχέσεων ενόψει της προσχώρησης·

[…]».

20 Κατά το άρθρο 3 του κανονισμού αυτού:

«Η κοινοτική βοήθεια, στο πλαίσιο του ISPA, χορηγείται κατά την περίοδο από 2000 μέχρι 2006.

[…]»

21 Κατά το άρθρο 7, παράγραφος 1, του κανονισμού 1267/1999, η Επιτροπή λαμβάνει αποφάσεις επί των μέτρων που χρηματοδοτούνται δυνάμει του ISPA.

22 Κατά το άρθρο 8, παράγραφος 1, του κανονισμού 1267/1999, με τίτλο «Αναλήψεις υποχρεώσεων και πληρωμές»:

«Η Επιτροπή εκτελεί τις δαπάνες, στο πλαίσιο του ISPA, σύμφωνα με τον δημοσιονομικό κανονισμό που εφαρμόζεται στον γενικό προϋπολογισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης, βάσει του χρηματοδοτικού μνημονίου που συντάσσεται μεταξύ της Επιτροπής και της δικαιούχου χώρας.

[…]»

Ο κανονισμός (ΕΚ) 1386/2002

23 Κατά το άρθρο 1 του κανονισμού (ΕΚ) 1386/2002 της Επιτροπής, της 29ης Ιουλίου 2002, για θέσπιση λεπτομερών κανόνων εφαρμογής του κανονισμού 1164/94 όσον αφορά τα συστήματα διαχείρισης και ελέγχου και τη διαδικασία πραγματοποίησης των δημοσιονομικών διορθώσεων σε σχέση με τις ενισχύσεις που χορηγούνται στο πλαίσιο του Ταμείου Συνοχής (ΕΕ 2002, L 201, σ. 5), το πεδίο εφαρμογής του κανονισμού 1386/2002 καλύπτει τις επιλέξιμες δράσεις οι οποίες προβλέπονται στο άρθρο 3 του κανονισμού 1164/94 και εγκρίθηκαν για πρώτη φορά μετά την 1η Ιανουαρίου 2000.

24 Το άρθρο 8, παράγραφος 2, στοιχείο β', περίπτωση i, του κανονισμού 1386/2002 προβλέπει τα εξής:

«Πριν από την πιστοποίηση μιας δήλωσης δαπάνης, η αρχή πληρωμής βεβαιώνεται ότι πληρούνται οι ακόλουθες προϋποθέσεις:

[…]

β) η δήλωση δαπανών περιλαμβάνει μόνο δαπάνες:
   i) που όντως πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια της επιλέξιμης περιόδου όπως ορίζεται στην απόφαση χορήγησης και αντιστοιχούν στις πληρωμές που έγιναν και οι οποίες μπορούν να αποδειχθούν από εξοφλημένα τιμολόγια ή από λογιστικά έγγραφα ισοδύναμης αποδεικτικής αξίας».

Ο κανονισμός (ΕΚ) 16/2003

25 Κατά το άρθρο 1 του κανονισμού (ΕΚ) 16/2003 της Επιτροπής, της 6ης Ιανουαρίου 2003, για τη θέσπιση ειδικών λεπτομερειών εφαρμογής του κανονισμού 1164/94 όσον αφορά την επιλεξιμότητα των δαπανών στο πλαίσιο ενεργειών που συγχρηματοδοτούνται από το Ταμείο Συνοχής (ΕΕ 2003, L 2, σ. 7), ο κανονισμός αυτός θεσπίζει τους κοινούς κανόνες για τον καθορισμό της επιλεξιμότητας των δαπανών στο πλαίσιο των ενεργειών που προβλέπονται στο άρθρο 3 του κανονισμού 1164/94, οι οποίες δύνανται να συγχρηματοδοτηθούν από το Ταμείο Συνοχής.

26 Το άρθρο 5, παράγραφος 1, του κανονισμού 16/2003 προβλέπει τα εξής:

«Οι δαπάνες που λαμβάνονται υπόψη για την καταβολή της κοινοτικής συνδρομής πρέπει να έχουν πραγματοποιηθεί κατά την περίοδο επιλεξιμότητας όπως αυτή καθορίζεται στην απόφαση της Επιτροπής, σύμφωνα με το άρθρο 8, παράγραφος 2, στοιχείο β', του κανονισμού [1386/2002], και να σχετίζονται άμεσα με το έργο. Οι δαπάνες που λαμβάνονται υπόψη πρέπει να αντιστοιχούν σε πληρωμές που έχουν πιστοποιηθεί από το κράτος μέλος και έχουν πράγματι εκτελεσθεί από το ίδιο ή για λογαριασμό του ή, στις περιπτώσεις ανάθεσης του έργου, από τον ανάδοχο στον οποίο ο αρμόδιος για την εκτέλεση οργανισμός έχει αναθέσει την εκτέλεση του έργου, και οι οποίες αιτιολογούνται με εξοφλημένα τιμολόγια ή λογιστικά έγγραφα ισοδύναμης αποδεικτικής αξίας.

[…]»

27 Το άρθρο 8 του κανονισμού 16/2003, με τίτλο «Λήξη της περιόδου επιλεξιμότητας», προβλέπει τα εξής:

«Η ημερομηνία λήξης της επιλεξιμότητας αφορά τις πληρωμές που πραγματοποιούνται από τον αρμόδιο για την εκτέλεση οργανισμό.

Η ημερομηνία λήξης της επιλεξιμότητας καθορίζεται στην απόφαση της Επιτροπής.»

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

28 Η υπηρεσία διαχειρίσεως είναι ο δημόσιος λιθουανικός οργανισμός ο οποίος είναι αρμόδιος, ως οργανισμός για την εκτέλεση των έργων που προβλέπεται στο άρθρο 10, παράγραφος 4, του κανονισμού 1164/94, να διαπιστώνει και να εξαλείφει τις παρατυπίες που συνδέονται με τη χρήση οικονομικών ενισχύσεων της Ένωσης.

29 Στις 13 Δεκεμβρίου 2001, η Επιτροπή εξέδωσε απόφαση για την έγκριση του έργου «Εγκατάσταση συστήματος διαχειρίσεως αποβλήτων στην περιφέρεια Alytus» στη Λιθουανία (στο εξής: επίμαχο έργο), στο πλαίσιο του ISPA, κατά τα προβλεπόμενα στο άρθρο 7, παράγραφος 1, του κανονισμού 1267/1999, όπως έχει τροποποιηθεί με την από 23 Δεκεμβρίου 2002 απόφασή της (στο εξής: αρχική απόφαση). Την ίδια ημέρα, η Επιτροπή υπέγραψε χρηματοδοτικό μνημόνιο για το εν λόγω έργο, κατά το άρθρο 8, παράγραφος 1, του ίδιου κανονισμού (στο εξής: χρηματοδοτικό μνημόνιο). Η Δημοκρατία της Λιθουανίας υπέγραψε το έγγραφο αυτό στις 14 Μαρτίου 2002. Σύμφωνα με το άρθρο 2 του χρηματοδοτικού μνημονίου, ως ημερομηνία λήξεως του επίμαχου έργου είχε ορισθεί η 31η Δεκεμβρίου 2004, ενώ το άρθρο 4, παράγραφος 3, του μνημονίου αυτού όριζε την 31η Δεκεμβρίου 2006 ως καταληκτική ημερομηνία για τις πληρωμές που έπρεπε να πραγματοποιήσει ο αρμόδιος οργανισμός για την εκτέλεση του εν λόγω έργου. Εντός έξι μηνών από αυτήν την τελευταία ημερομηνία, οι λιθουανικές αρχές όφειλαν να υποβάλουν στην Επιτροπή την τελική έκθεση λογιστικού ελέγχου ώστε να καταβληθεί το υπόλοιπο της χρηματοδοτήσεως για το επίμαχο έργο.

30 Η υπηρεσία διαχειρίσεως ήταν επιφορτισμένη με την εγκατάσταση του επίμαχου έργου και ενεργούσε ως αναθέτουσα αρχή για τη σύναψη δημόσιων συμβάσεων σχετικών με το έργο αυτό. Στις 10 Νοεμβρίου 2004, η υπηρεσία διαχειρίσεως υπέγραψε με τη δικαιούχο επιχείρηση συμφωνία για την εκτέλεση του προγράμματος συνοχής του ISPA, σχετικά με την κατανομή των αντίστοιχων υποχρεώσεων και ευθυνών τους αναφορικά με το επίμαχο έργο. Μεταξύ της 22ας Απριλίου 2004 και της 6ης Δεκεμβρίου 2006, η υπηρεσία διαχειρίσεως, ως αναθέτουσα αρχή, η δικαιούχος επιχείρηση και ορισμένοι άλλοι ιδιώτες συμβαλλόμενοι συνήψαν δημόσιες συμβάσεις.

31 Στις 27 Δεκεμβρίου 2004, η Επιτροπή εξέδωσε απόφαση η οποία τροποποίησε την αρχική απόφαση ως εξής: «Το άρθρο 2 [της αρχικής αποφάσεως] συμπληρώνεται με την ακόλουθη παράγραφο: “5. Οι δαπάνες που αφορούν το [επίμαχο] έργο [στην κύρια δίκη] είναι επιλέξιμες μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 2008”. Το άρθρο 2 του [χρηματοδοτικού μνημονίου] τροποποιείται ως εξής: “Ημερομηνία λήξεως: 31 Δεκεμβρίου 2008”».

32 Στις 17 Δεκεμβρίου 2009, η εθνική αρχή λογιστικού ελέγχου της Λιθουανίας συνέταξε την έκθεση λογιστικού ελέγχου του επίμαχου έργου.

33 Στις 28 Μαρτίου 2013, η υπηρεσία διαχειρίσεως δημοσίευσε τέσσερα «πορίσματα» σύμφωνα με τα οποία ορισμένες δαπάνες του επίμαχου έργου δεν ήταν επιλέξιμες για χρηματοδότηση λόγω πλήθους παρατυπιών. Ειδικότερα, διαπίστωσε ότι η δικαιούχος επιχείρηση δεν είχε αιτιολογήσει την απόκτηση μακροπρόθεσμων και βραχυπρόθεσμων περιουσιακών στοιχείων. Στις 29 Μαρτίου 2013, η εν λόγω υπηρεσία εξέδωσε τέσσερις αποφάσεις με τις οποίες διέτασσε την επιστροφή ποσών τα οποία δεν είχαν κριθεί επιλέξιμα.

34 Η δικαιούχος επιχείρηση άσκησε προσφυγή ακυρώσεως κατά των εν λόγω αποφάσεων ενώπιον πρωτοβάθμιου δικαστηρίου. Η προσφυγή αυτή έγινε δεκτή με απόφαση της 14ης Μαΐου 2014, με το σκεπτικό ότι είχε εφαρμογή η τετραετής προθεσμία παραγραφής της διώξεως κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, του κανονισμού 2988/95. Με την εν λόγω απόφαση κρίθηκε, μεταξύ άλλων, ότι ο χρόνος παραγραφής άρχισε να τρέχει από την 31η Δεκεμβρίου 2008, ημερομηνία λήξεως του επίμαχου έργου και τελευταία ημέρα για την επιλεξιμότητα των δαπανών, σύμφωνα με το χρηματοδοτικό μνημόνιο, και ότι η παραγραφή είχε επέλθει στις 31 Δεκεμβρίου 2012.

35 Στις 28 Μαΐου 2014, η υπηρεσία διαχειρίσεως άσκησε ένδικο μέσο κατά της αποφάσεως αυτής ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, αμφισβητώντας την παρέλευση της προθεσμίας παραγραφής της διώξεως.

36 Το αιτούν δικαστήριο εξέδωσε διάταξη με την οποία κάλεσε τους διαδίκους της κύριας δίκης να παράσχουν πληροφορίες και στοιχεία σχετικά με την αποπεράτωση του επίμαχου έργου καθώς και να παρουσιάσουν τα επιχειρήματά τους ως προς την εφαρμογή του κανονισμού 2988/95. Το αιτούν δικαστήριο παρατήρησε ειδικότερα ότι έπρεπε να διευκρινιστούν ορισμένα στοιχεία, ιδίως το γενεσιουργό γεγονός με το οποίο η υπηρεσία διαχειρίσεως συνέδεε την αποπεράτωση του επίμαχου έργου, το ποσό που έμεινε ανεξόφλητο στο πλαίσιο του έργου αυτού και η προβλεπόμενη ημερομηνία για την καταβολή του εν λόγω ποσού, καθώς και η έννοια των όρων «πρόγραμμα», «μέτρο» και «έργο» οι οποίοι χρησιμοποιούνταν αδιακρίτως στα δικόγραφα.

37 Συμμορφούμενη προς τη διάταξη αυτή, η υπηρεσία διαχειρίσεως προσκόμισε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου έγγραφο του Υπουργείου Οικονομικών της 30ής Απριλίου 2015, όπου αναφερόταν ότι το υπουργείο είχε υποβάλει στην Επιτροπή, στις 31 Μαΐου 2013, αίτηση για την τελική πληρωμή από το Ταμείο Συνοχής του εναπομένοντος υπολοίπου του επίμαχου έργου ύψους 826 069,28 ευρώ. Με την αίτηση αυτή ενημερωνόταν η Επιτροπή ότι, λόγω των εκκρεμών δικαστικών διαδικασιών στο πλαίσιο του έργου αυτού, μια ενδεχομένως μη επιλέξιμη δαπάνη της τάξεως των 40 276,31 ευρώ δεν είχε αφαιρεθεί από την εν λόγω αίτηση. Επιπλέον, το Υπουργείο Οικονομικών είχε υποβάλει στην Επιτροπή, με έγγραφο της 14ης Ιουλίου 2014, συμπλήρωμα της εκθέσεως λογιστικού ελέγχου του επίμαχου έργου της 17ης Δεκεμβρίου 2009 καθώς και δήλωση ολοκληρώσεως του εν λόγω έργου, αμφότερα δε τα έγγραφα έφεραν ως ημερομηνία εκδόσεώς τους την 25η Ιουνίου 2014. Κατόπιν της υποβολής στην Επιτροπή της αιτήσεως τελικής πληρωμής του εναπομένοντος υπολοίπου του επίμαχου έργου, η υπηρεσία διαχειρίσεως είχε διενεργήσει νέα έρευνα σχετικά με τις παρατυπίες που διεπράχθησαν στο πλαίσιο του έργου αυτού, ενώ στις 30 Απριλίου 2015 εκκρεμούσαν ακόμη δύο σχετικές με το έργο δικαστικές διαδικασίες. Το υπουργείο Οικονομικών κατέληγε στο έγγραφό του στο συμπέρασμα ότι δεν ήταν σε θέση να γνωρίζει πότε η Επιτροπή επρόκειτο να μεταφέρει τα εναπομείναντα οφειλόμενα ποσά τα οποία είχαν ζητηθεί ούτε πότε θα αναγνώριζε την αποπεράτωση του επίμαχου έργου.

38 Σε έγγραφό της με ημερομηνία 26 Ιουνίου 2015, η Επιτροπή χαρακτήρισε περαιωμένο το επίμαχο έργο. Υπολόγισε το ποσό των μη επιλέξιμων δαπανών σε 106 225,67 ευρώ, αλλά έκρινε ότι, λόγω της υπάρξεως επαρκών καθ' υπέρβαση δαπανών, οι παρατυπίες αυτές δεν ασκούσαν επιρροή στην πληρωμή του τελικού υπολοίπου. Κατέληξε στο συμπέρασμα ότι, όσον αφορά τον προϋπολογισμό της Ένωσης, η εξέταση των παρατυπιών μπορούσε να παύσει και ότι το υπόλοιπο των αναλήψεων υποχρεώσεων του Ταμείου Συνοχής επρόκειτο να καταβληθεί στο ακέραιο.

39 Το αιτούν δικαστήριο διαπιστώνει ότι η επίλυση της διαφοράς εξαρτάται από τη διευκρίνιση της έννοιας «πολυετές πρόγραμμα», κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, του κανονισμού 2988/95, δεδομένης της ποικιλομορφίας των χρησιμοποιούμενων όρων στα νομικά κείμενα της Ένωσης τα οποία έχουν εφαρμογή στην υπόθεση της κύριας δίκης, από την απάντηση στο ερώτημα αν τα συστατικά στοιχεία της έννοιας αυτής συντρέχουν στην υπόθεση αυτή, καθώς και από τη μέθοδο υπολογισμού της προθεσμίας παραγραφής υπό τις περιστάσεις της εν λόγω υποθέσεως.

40 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas (Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο της Λιθουανίας) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Τι θεωρείται "πολυετές πρόγραμμα" κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, του κανονισμού 2988/95;

2) Εμπίπτουν στην έννοια του "πολυετούς προγράμματος" κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, του κανονισμού 2988/95 έργα όπως η "Εγκατάσταση συστήματος διαχειρίσεως αποβλήτων στην περιφέρεια Alytus" […], στο οποίο χορηγήθηκε οικονομική ενίσχυση με την [αρχική απόφαση];

3) Αν η απάντηση στο δεύτερο ερώτημα είναι καταφατική, ποιο χρονικό σημείο θα πρέπει να θεωρείται ως σημείο ενάρξεως της προθεσμίας παραγραφής της διώξεως κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, του κανονισμού 2988/95;»

Επί του πρώτου και του δεύτερου ερωτήματος

41 Με το πρώτο και το δεύτερο ερώτημά του, τα οποία πρέπει να εξεταστούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσίαν να διευκρινιστεί εάν έργο, όπως το επίμαχο στην κύρια δίκη, το οποίο συνίσταται στην εγκατάσταση συστήματος διαχειρίσεως αποβλήτων σε συγκεκριμένη περιφέρεια και του οποίου η εκτέλεση αναμενόταν να ολοκληρωθεί εντός περισσοτέρων του ενός ετών με χρηματοδότηση από πόρους της Ένωσης εμπίπτει στην έννοια του «πολυετούς προγράμματος», κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, δεύτερη περίοδος, του κανονισμού 2988/95.

42 Υπενθυμίζεται προκαταρκτικώς ότι ο κανονισμός 2988/95 θεσπίζει, σύμφωνα με το άρθρο του 1, γενικούς κανόνες σχετικά με ομοιογενείς ελέγχους, καθώς και με διοικητικά μέτρα και κυρώσεις για τις παρατυπίες βάσει του δικαίου της Ένωσης, τούτο δε, όπως προκύπτει από την τρίτη αιτιολογική σκέψη του εν λόγω κανονισμού, με σκοπό την καταπολέμηση των πράξεων εις βάρος των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης σε όλους τους τομείς (απόφαση της 11ης Ιουνίου 2015, Pfeifer & Langen, C-52/14, EU:C:2015:381, σκέψη 20 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

43 Στο πλαίσιο αυτό, το άρθρο 3, παράγραφος 1, πρώτο και δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού 2988/95 ορίζει, με την επιφύλαξη συντομότερης προθεσμίας παραγραφής, η οποία μπορεί να προβλέπεται από τομεακές ρυθμίσεις της Ένωσης ή από εθνικές νομοθεσίες, τετραετή προθεσμία παραγραφής της διώξεως από τη διάπραξη της παρατυπίας ή, σε περίπτωση διαρκούς ή επαναλαμβανόμενης παρατυπίας, από την ημέρα που έπαυσε η παρατυπία (απόφαση της 11ης Ιουνίου 2015, Pfeifer & Langen, C-52/14, EU:C:2015:381, σκέψη 21).

44 Όσον αφορά τα πολυετή προγράμματα, η δεύτερη περίοδος του δεύτερου εδαφίου του εν λόγω άρθρου 3, παράγραφος 1, διευκρινίζει ότι «η προθεσμία παραγραφής συνεχίζεται σε κάθε περίπτωση ως την τελική ολοκλήρωση του προγράμματος».

45 Ελλείψει ορισμού της έννοιας «πολυετές πρόγραμμα» στον κανονισμό 2988/95, προκειμένου να καθοριστεί το περιεχόμενο της έννοιας αυτής πρέπει να λαμβάνονται υπόψη η σημασία εκάστου των όρων που την απαρτίζουν, το πλαίσιο στο οποίο αυτή εντάσσεται καθώς και οι σκοποί της σχετικής νομοθεσίας (βλ., κατ' αναλογίαν, αποφάσεις της 6ης Οκτωβρίου 2015, Firma Ernst Kollmer Fleischimport und -export, C-59/14, EU:C:2015:660, σκέψη 22, καθώς και της 21ης Δεκεμβρίου 2016, Interservice, C-547/15, EU:C:2016:983, σκέψη 20).

46 Συναφώς, όσον αφορά, καταρχάς, τους χρησιμοποιούμενους όρους, επισημαίνεται ότι ο όρος «πρόγραμμα» έχει ευρύ περιεχόμενο και ότι οι όροι «πρόγραμμα» και «έργο» μπορούν να χρησιμοποιηθούν αδιακρίτως κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, του κανονισμού αυτού.

47 Επομένως, η έννοια του «πολυετούς προγράμματος», κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, δεύτερη περίοδος, του κανονισμού 2988/95, είναι διαθεματική έννοια, η οποία είναι δυνατό να απαντά σε όλους τους καλυπτόμενους από τις πολιτικές της Ένωσης τομείς, εφόσον χρησιμοποιούνται δημοσιονομικοί πόροι της Ένωσης.

48 Επομένως, δεν απαιτείται να συσχετισθούν στενά, από απόψεως ορολογίας, η έννοια αυτή και οι έννοιες που χρησιμοποιούνται στα κείμενα μέσω των οποίων συστήνονται τα διάφορα ταμεία που χορηγούν χρηματοδοτική συνδρομή.

49 Όσον αφορά, στη συνέχεια, το πλαίσιο εντός του οποίου εντάσσεται η εν λόγω έννοια καθώς και τον σκοπό της επίμαχης νομοθεσίας, αφενός, όπως διαπιστώθηκε στη σκέψη 42 της παρούσας αποφάσεως, ο κανονισμός 2988/95 αποβλέπει στην καταπολέμηση των πράξεων εις βάρος των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης.

50 Αφετέρου, το άρθρο 3, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, δεύτερη περίοδος, του εν λόγω κανονισμού περιλαμβάνεται σε ένα σύνολο διατάξεων, μνημονευόμενων στο εν λόγω άρθρο 3, παράγραφος 1, σκοπός των οποίων είναι, όπως προκύπτει από το πρώτο εδάφιο της παραγράφου αυτής, ο ορισμός των κανόνων για την παραγραφή της διώξεως των παρατυπιών που ορίζονται στο άρθρο 1, παράγραφος 1, του εν λόγω κανονισμού, οι οποίες αφορούν παράβαση διατάξεως του δικαίου της Ένωσης που προκύπτει από πράξη ή παράλειψη ενός οικονομικού φορέα, με πραγματικό ή ενδεχόμενο αποτέλεσμα να ζημιωθεί ο γενικός προϋπολογισμός της Ένωσης ή προϋπολογισμός διαχειριζόμενος από την Ένωση.

51 Κατόπιν των προεκτεθέντων, στο πρώτο και στο δεύτερο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι έργο, όπως το επίμαχο στην κύρια δίκη, το οποίο συνίσταται στην εγκατάσταση συστήματος διαχειρίσεως αποβλήτων σε συγκεκριμένη περιοχή και του οποίου η εκτέλεση αναμενόταν να ολοκληρωθεί εντός περισσοτέρων του ενός ετών με χρηματοδότηση από πόρους της Ένωσης εμπίπτει στην έννοια του «πολυετούς προγράμματος», κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, δεύτερη περίοδος, του κανονισμού 2988/95.

Επί του τρίτου ερωτήματος

52 Με το τρίτο ερώτημά του το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσίαν να διευκρινιστεί το χρονικό σημείο ενάρξεως της κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, του κανονισμού 2988/95 προθεσμίας παραγραφής της διώξεως, όσον αφορά παρατυπίες διαπραχθείσες στο πλαίσιο «πολυετούς προγράμματος», όπως το επίμαχο στην κύρια δίκη.

53 Συναφώς από το γράμμα του άρθρου 3, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, του κανονισμού 2988/95 προκύπτει ότι η προθεσμία παραγραφής της διώξεως τρέχει από τη διάπραξη της διαπιστωθείσας παρατυπίας.

54 Κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού αυτού, σε περίπτωση διαρκούς ή επαναλαμβανόμενης παρατυπίας, η προθεσμία παραγραφής τρέχει από την ημέρα που έπαυσε η παρατυπία, με τη διευκρίνιση ότι η μνημονευόμενη στη διάταξη αυτή φράση «έπαυσε η παρατυπία» πρέπει να νοηθεί ως αναφερόμενη στην ημέρα κατά την οποία έπαυσε η τελευταία πράξη που περιλαμβάνεται στην ίδια επαναλαμβανόμενη παρατυπία (απόφαση της 11ης Ιουνίου 2015, Pfeifer & Langen, C-52/14, EU:C:2015:381, σκέψη 66).

55 Μια παρατυπία θεωρείται «διαρκής» όταν η παράλειψη που προκαλεί την παράβαση της οικείας διατάξεως του δικαίου της Ένωσης εξακολουθεί (βλ., συναφώς, απόφαση της 2ας Δεκεμβρίου 2004, José Martí Peix κατά Επιτροπής, C-226/03 P, EU:C:2004:768, σκέψη 17). Μια παρατυπία είναι «επαναλαμβανόμενη», κατά την έννοια της ως άνω διατάξεως, όταν τελείται από οικονομικό φορέα ο οποίος αντλεί οικονομικά οφέλη από ένα σύνολο όμοιων πράξεων που συνιστούν παράβαση της ίδιας διατάξεως του δικαίου της Ένωσης (βλ., συναφώς, απόφαση της 11ης Ιουνίου 2015, Pfeifer & Langen, C-52/14, EU:C:2015:381, σκέψη 49).

56 Εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει, σύμφωνα με τους κατά το εθνικό δίκαιο κανόνες αποδείξεως και υπό την προϋπόθεση ότι δεν θίγεται η αποτελεσματικότητα του δικαίου της Ένωσης, αν υπάρχουν τα στοιχεία που συνιστούν μια διαρκή ή επαναλαμβανόμενη παρατυπία, τα οποία υπενθυμίζονται στην προηγούμενη σκέψη της παρούσας αποφάσεως.

57 Από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως προκύπτει ότι το αιτούν δικαστήριο ζητεί επίσης να διευκρινιστούν οι συνέπειες του κανόνα της ειδικής παραγραφής για τα «πολυετή προγράμματα», που προβλέπεται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, δεύτερη περίοδος, του κανονισμού 2988/95, επί του υπολογισμού της προθεσμίας παραγραφής στην υπόθεση της κύριας δίκης.

58 Στο πλαίσιο της διαδικασίας συνεργασίας μεταξύ των εθνικών δικαστηρίων και του Δικαστηρίου που προβλέπει το άρθρο 267 ΣΛΕΕ, στο Δικαστήριο απόκειται να δίνει στο εθνικό δικαστήριο μια χρήσιμη απάντηση που να του παρέχει τη δυνατότητα επιλύσεως της διαφοράς της οποίας έχει επιληφθεί (απόφαση της 28ης Απριλίου 2016, Oniors Bio, C-233/15, EU:C:2016:305, σκέψη 30 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

59 Κατά συνέπεια, πρέπει επίσης να δοθούν στο αιτούν δικαστήριο στοιχεία που να του παρέχουν τη δυνατότητα να ορίσει το χρονικό σημείο κατά το οποίο επέρχεται η «τελική ολοκλήρωση του προγράμματος», έως το οποίο εκτείνεται, κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, δεύτερη περίοδος, του κανονισμού 2988/95, η προθεσμία παραγραφής στο πλαίσιο «πολυετούς προγράμματος».

60 Διαπιστώνεται συναφώς ότι ο κανονισμός 2988/95 δεν προβλέπει συγκεκριμένο και γενικής εφαρμογής χρονικό σημείο για την «τελική ολοκλήρωση του προγράμματος» καθόσον, όπως κατ' ουσίαν ανέφερε η γενική εισαγγελέας στο σημείο 105 των προτάσεών της, αυτό το χρονικό σημείο ποικίλλει κατ' ανάγκην αναλόγως των διαφόρων σταδίων και διαδικασιών που προβλέπονται για την αποπεράτωση κάθε εκτελούμενου πολυετούς προγράμματος.

61 Ο καθορισμός της «τελικής ολοκληρώσεως του προγράμματος» προκειμένου περί της εφαρμογής του ειδικού κανόνα παραγραφής για τα «πολυετή προγράμματα», που προβλέπεται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, δεύτερη περίοδος, του κανονισμού 2988/95, εξαρτάται, επομένως, από τους κανόνες που διέπουν κάθε πολυετές πρόγραμμα.

62 Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι, για τον καθορισμό της «τελικής ολοκληρώσεως του προγράμματος», κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, δεύτερη περίοδος, του κανονισμού 2988/95, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ο σκοπός της προθεσμίας παραγραφής τον οποίο επιδιώκει η διάταξη αυτή. Συγκεκριμένα, η προβλεπόμενη στην εν λόγω διάταξη παραγραφή, αφενός, διασφαλίζει ότι, ενόσω δεν έχει επέλθει η τελική ολοκλήρωση ενός προγράμματος, η αρμόδια αρχή είναι πάντοτε σε θέση να διώκει τις διαπραττόμενες παρατυπίες κατά την εκτέλεση του προγράμματος, ώστε να διευκολύνεται η προστασία των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης (βλ., συναφώς, απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2015, Firma Ernst Kollmer Fleischimport und -export, C-59/14, EU:C:2015:660, σκέψη 26). Αφετέρου, αποβλέπει στην κατοχύρωση της ασφάλειας δικαίου όσον αφορά τις επιχειρήσεις. Συγκεκριμένα, οι επιχειρήσεις πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να γνωρίζουν ποιες από τις πράξεις τους δεν μπορούν πλέον να ανατραπούν και ποιες μπορούν ακόμη να αποτελέσουν αντικείμενο διώξεως (απόφαση της 11ης Ιουνίου 2015, Pfeifer & Langen, C-52/14, EU:C:2015:381, σκέψη 24 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

63 Δεδομένου του εν λόγω διττού σκοπού, προκειμένου να καθορισθεί η ημερομηνία «τελικής ολοκληρώσεως του προγράμματος» έως την οποία εκτείνεται η προθεσμία παραγραφής, κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, δεύτερη περίοδος, του κανονισμού 2988/95, πρέπει να ληφθεί υπόψη η ημερομηνία λήξεως του οικείου «πολυετούς προγράμματος».

64 Όσον αφορά έργο όπως το επίμαχο στην κύρια δίκη, από το άρθρο 10, παράγραφος 6, του κανονισμού 1164/94 και από το άρθρο Δ, παράγραφος 2, στοιχείο δ', δεύτερη περίπτωση, του Παραρτήματος ΙΙ, προκύπτει ότι η απόφαση της Επιτροπής για την έγκριση του έργου αυτού και για τη χορήγηση της συνδρομής αναφέρει την καταληκτική ημερομηνία για την αποπεράτωση των εργασιών και για την πραγματοποίηση των πληρωμών που αφορούν το έργο.

65 Συναφώς, από το άρθρο Δ, παράγραφος 1 και παράγραφος 2, στοιχείο δ', του Παραρτήματος ΙΙ, το άρθρο 8, παράγραφος 2, στοιχείο β', περίπτωση i, του κανονισμού 1386/2002, καθώς και από το άρθρο 5, παράγραφος 1, και το άρθρο 8 του κανονισμού 16/2003 προκύπτει ότι η ίδια απόφαση της Επιτροπής ορίζει την ημερομηνία λήξεως της επιλεξιμότητας των δαπανών του επίμαχου έργου, η οποία αφορά τις πραγματοποιηθείσες πληρωμές από τον αρμόδιο για την εκτέλεση του έργου οργανισμό.

66 Επομένως, εφόσον παρέλθει η καταληκτική ημερομηνία την οποία έχει ορίσει η Επιτροπή για την αποπεράτωση των εργασιών και για την πραγματοποίηση των πληρωμών για τις συνδεόμενες με το έργο επιλέξιμες δαπάνες, όπως εκτίθεται στις σκέψεις 64 και 65 της παρούσας αποφάσεως, πρέπει να θεωρηθεί ότι έχει επέλθει η τελική ολοκλήρωση του έργου, κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, δεύτερη περίοδος, του κανονισμού 2988/95, με την επιφύλαξη τυχόν επιμηκύνσεως κατόπιν νέας σχετικής αποφάσεως της Επιτροπής.

67 Εν προκειμένω, από τη σκέψη 31 της παρούσας αποφάσεως προκύπτει ότι, με την από 27 Δεκεμβρίου 2004 απόφασή της, η Επιτροπή όρισε την 31η Δεκεμβρίου 2008 ταυτοχρόνως ως ημερομηνία λήξεως του επίμαχου έργου και ως ημερομηνία λήξεως της επιλεξιμότητας των συνδεόμενων με αυτό δαπανών. Επομένως, πρέπει να θεωρηθεί ότι η τελική ολοκλήρωση του επίμαχου έργου επήλθε, κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, δεύτερη περίοδος, του κανονισμού 2988/95, την 31η Δεκεμβρίου 2008.

68 Επιβάλλεται να διευκρινιστεί συναφώς ότι η «τελική ολοκλήρωση του προγράμματος», κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, δεύτερη περίοδος, του κανονισμού 2988/95, δεν συνεπάγεται κατ' ανάγκην συμπλήρωση της παραγραφής για όλες τις τυχόν διαπραχθείσες παρατυπίες κατά την εκτέλεση του προγράμματος. Τούτο ισχύει μόνον για τις παρατυπίες που έπαυσαν περισσότερα από τέσσερα έτη πριν από την «τελική ολοκλήρωση του προγράμματος» οι οποίες, ελλείψει διακοπής της παραγραφής για έναν από τους αναφερόμενους λόγους στο άρθρο 3, παράγραφος 1, τρίτο εδάφιο, του κανονισμού 2988/95, παραγράφονται αμέσως, άπαξ επέλθει η ολοκλήρωση αυτή.

69 Τούτο σημαίνει, όπως σημειώνει η Επιτροπή στις παρατηρήσεις της, ότι η προθεσμία παραγραφής η οποία εφαρμόζεται για τα «πολυετή προγράμματα», σύμφωνα με το άρθρο 3, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, δεύτερη περίοδος, του κανονισμού 2988/95 παρέχει μόνο δυνατότητα επεκτάσεως της προθεσμίας παραγραφής και όχι συντομεύσεώς της.

70 Κατόπιν των προεκτεθέντων, στο τρίτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι:

— Το άρθρο 3, παράγραφος 1, του κανονισμού 2988/95 έχει την έννοια ότι η προθεσμία παραγραφής παρατυπίας η οποία διαπράχθηκε στο πλαίσιο «πολυετούς προγράμματος», όπως το επίμαχο έργο, τρέχει από την ημερομηνία διαπράξεως της επίμαχης παρατυπίας, σύμφωνα με το άρθρο 3, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, του κανονισμού 2988/95, με τη διευκρίνιση ότι, εφόσον πρόκειται για παρατυπία «διαρκή ή επαναλαμβανόμενη», η προθεσμία παραγραφής τρέχει από την ημέρα κατά την οποία έπαυσε η παρατυπία, σύμφωνα με το άρθρο 3, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού 2988/95.

— Επιπλέον, προκειμένου περί «πολυετούς προγράμματος», θεωρείται ότι η τελική ολοκλήρωση, κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, δεύτερη περίοδος, του κανονισμού 2988/95, επήλθε κατά την προβλεπόμενη ημερομηνία λήξεως του προγράμματος, σύμφωνα με τους κανόνες που το διέπουν. Ειδικότερα, προκειμένου περί πολυετούς προγράμματος διεπόμενου από τον κανονισμό 1164/94, πρέπει να θεωρηθεί ότι η τελική ολοκλήρωση, κατά την έννοια της εν λόγω διατάξεως, επήλθε κατά την ημερομηνία που αναφέρεται στην απόφαση της Επιτροπής για την έγκριση του έργου ως καταληκτική ημερομηνία για την αποπεράτωση των εργασιών και για την πληρωμή των συνδεόμενων με το έργο επιλέξιμων δαπανών, με την επιφύλαξη τυχόν επιμηκύνσεως κατόπιν νέας σχετικής αποφάσεως της Επιτροπής.

Επί των δικαστικών εξόδων

71 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τρίτο τμήμα) αποφαίνεται:

1) **Έργο, όπως το επίμαχο, το οποίο συνίσταται στην εγκατάσταση συστήματος διαχειρίσεως αποβλήτων σε συγκεκριμένη περιοχή και του οποίου η εκτέλεση αναμενόταν να ολοκληρωθεί εντός περισσοτέρων του ενός ετών με χρηματοδότηση από πόρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης εμπίπτει στην έννοια του «πολυετούς προγράμματος», κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, δεύτερη περίοδος, του κανονισμού (ΕΚ, Ευρατόμ) 2988/95 του Συμβουλίου, της 18ης Δεκεμβρίου 1995, σχετικά με την προστασία των οικονομικών συμφερόντων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.**

2) **Το άρθρο 3, παράγραφος 1, του κανονισμού 2988/95 έχει την έννοια ότι η προθεσμία παραγραφής παρατυπίας η οποία διαπράχθηκε στο πλαίσιο «πολυετούς προγράμματος», όπως το επίμαχο έργο, τρέχει από την ημερομηνία διαπράξεως της επίμαχης παρατυπίας, σύμφωνα με το άρθρο 3, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, του κανονισμού 2988/95, με τη διευκρίνιση ότι, εφόσον πρόκειται για παρατυπία «διαρκή ή επαναλαμβανόμενη», η προθεσμία παραγραφής τρέχει από την ημέρα κατά την οποία έπαυσε η παρατυπία, σύμφωνα με το άρθρο 3, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού 2988/95.**

   Επιπλέον, προκειμένου περί «πολυετούς προγράμματος», θεωρείται ότι η τελική ολοκλήρωση, κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, δεύτερη περίοδος, του κανονισμού 2988/95, επήλθε κατά την προβλεπόμενη ημερομηνία λήξεως του προγράμματος, σύμφωνα με τους κανόνες που το διέπουν. Ειδικότερα, προκειμένου περί πολυετούς προγράμματος διεπόμενου από τον κανονισμό (ΕΚ) 1164/94 του Συμβουλίου, της 16ης Μαΐου 1994, για την ίδρυση του ταμείου συνοχής, όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΚ) 1264/1999 του Συμβουλίου, της 21ης Ιουνίου 1999, και με τον κανονισμό (ΕΚ) 1265/1999 του Συμβουλίου, της 21ης Ιουνίου 1999, καθώς και με την Πράξη περί των όρων προσχωρήσεως της Τσεχικής Δημοκρατίας, της Δημοκρατίας της Εσθονίας, της Κυπριακής Δημοκρατίας, της Δημοκρατίας της Λετονίας, της Δημοκρατίας της Λιθουανίας, της Δημοκρατίας της Ουγγαρίας, της Δημοκρατίας της Μάλτας, της Δημοκρατίας της Πολωνίας, της Δημοκρατίας της Σλοβενίας και της Σλοβακικής Δημοκρατίας και των προσαρμογών των Συνθηκών επί των οποίων βασίζεται η Ευρωπαϊκή Ένωση, πρέπει να θεωρηθεί ότι η τελική ολοκλήρωση, κατά την έννοια της εν λόγω διατάξεως, επήλθε κατά την ημερομηνία που αναφέρεται στην απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την έγκριση του έργου ως καταληκτική ημερομηνία για την αποπεράτωση των εργασιών και για την πληρωμή των συνδεόμενων με το έργο επιλέξιμων δαπανών, με την επιφύλαξη τυχόν επιμηκύνσεως κατόπιν νέας σχετικής αποφάσεως της Επιτροπής.

(υπογραφές)